

หญิงร้าย ในกายงาม

มุ่งศึกษาความเป็นสมัยใหม่ในสังคมไทยผ่านตัวละคร
หญิงร้ายในวรรณกรรมร่วมสมัยจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่
อมฤตาลัย แม่เบี้ย เขี้ยวมาร และเงาพระจันทร์
ภาพลักษณ์ของหญิงร้ายที่ปรากฏในวรรณกรรม
เหล่านี้สะท้อนสภาวะทางอารมณ์และประสบการณ์ของ
ตัวละครที่เป็นปัจเจกบุคคล ซึ่งได้รับผลกระทบจาก
การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยสู่ความเป็นสมัยใหม่ใน
ช่วงสงครามเย็นจนถึงช่วงวิกฤตเศรษฐกิจฟองสบู่
หนังสือเล่มนี้ได้แสดงให้เห็นว่าความเป็นสมัยใหม่แยก
ไม่ออกจากประเด็นเรื่องเพศ ทั้งนี้เพราะตัวละครหญิง
ร้ายที่ปรากฏในวรรณกรรมคิดสรรเป็นภาพแทนของ
ความเป็นอื่นที่คุกคามความเป็นชาติและความเป็นชาย
แม้ตัวละครหญิงร้ายจะถูกกำจัดออกไปในตอนท้ายเรื่อง
แต่วรรณกรรมเหล่านี้เผยให้เห็นความย้อนแย้งของอำนาจ
สมัยใหม่ผ่านบทบาทของหญิงร้ายที่ท้าทายและเสริมสร้าง
อำนาจรัฐไปพร้อมกัน

หญิงร้ายในกายงาม

ISBN 978-616-407-515-3

ราคา 385 บาท

หญิงร้าย
ในกายงาม

ชุดมา ประภาศวุตติสาร

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ลำดับ 179

หญิงร้าย ในกายงาม

ความเป็นหญิงกับวิกฤต
ความเป็นสมัยใหม่ในสังคมไทย

ชุดมา ประภาศวุตติสาร

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ลำดับที่ 179

หญิงร้ายในกายงาม:
ความเป็นหญิงกับวิกฤตความเป็นสมัยใหม่ในสังคมไทย

ชุตินา ประกาศวุฒิสาร

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชุดิมา ประภาศวุฒิสาร

หญิงร้ายในกายงาม:

ความเป็นหญิงกับวิกฤตความเป็นสมัยใหม่ในสังคมไทย

กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563.

312 หน้า

ISBN 978-616-407-515-3

จัดพิมพ์โดย โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองคณบดี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หนึ่งหทัย แรงผลสัมฤทธิ์

โทร. (02) 218 - 4888

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 300 เล่ม พฤษภาคม พ.ศ. 2563

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

คำนำ

หญิงร้ายในกายงาม: ความเป็นหญิงกับวิกฤตความเป็นสมัยใหม่ในสังคมไทย มุ่งศึกษาวรรณกรรมไทยจำนวน 4 เล่ม ได้แก่ *อมฤตาลัย* ของจินตวีร์ วิวัฒน์ *แม่เบี้ย* ของวานิช จรุงกิจอนันต์ *เหยื่อมาร* ของ พระจันทร์ พิมพ์ทอง *เงาพระจันทร์* ของโสภาค สุวรรณ นวนิยายทั้ง 4 เล่มนำเสนอตัวละครหญิงสาวรูปงาม มีเสน่ห์เย้ายวน แต่ความงามของสตรีเหล่านั้นกลับแฝงด้วยอันตรายและความตาย หญิงร้ายที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้ง 4 เรื่องมีลักษณะคล้ายคลึงกับตัวละคร *femme fatale* ของตะวันตก แม้ภาพหญิงร้ายดูมีลักษณะเป็นสากลและเป็นแบบฉบับ อย่างไรก็ตามในงานเขียนชิ้นนี้ ผู้เขียนเชื่อมโยงตัวละครหญิงร้ายกับบริบททางสังคม วัฒนธรรมและการเมืองในสังคมไทย ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าตัวละครหญิงร้ายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่สะท้อนความหวาดกลัวและความวิตกกังวลของสังคมไทยนับตั้งแต่ยุคสงครามเย็นจนถึงยุควิกฤตเศรษฐกิจฟองสบู่ในช่วงเวลาดังกล่าวสังคมไทยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อันเป็นผลมาจากกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ตามแบบตะวันตก

ภาพลักษณ์ของหญิงร้ายที่ปรากฏในวรรณกรรมเหล่านี้สะท้อนความวิตกกังวลของสังคมในแต่ละยุคสมัย ได้แก่ ความหวาดกลัวภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลสมัยใหม่และการนำเสนอภาพของหญิงร้ายในรูปของความเป็นอื่นทางชาติพันธุ์ (the racialized Other) ใน *อมฤตาลัย* การหลงลืมอดีตและรากเหง้าความเป็นไทยในสังคมเมืองแบบทุนนิยมสมัยใหม่และการนำเสนอภาพของหญิงร้ายในรูปของมารดาบรรพกาล (the archaic mother) ใน *แม่เบี้ย* ความเสื่อมถอยทางคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมทุนนิยมที่เน้นการบริโภคและการนำเสนอภาพของหญิงร้ายในรูปของปีศาจทุนนิยม (the capitalist monster) ใน *เหยื่อมาร* ความกังวลเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการนำเสนอภาพของหญิงร้ายในรูปของ

ผู้ที่วิปริตผิดเพศ (the lesbian object) ใน *เงาพระจันทร์* ตัวละครหญิงร้ายเหล่านี้เผยให้เห็นอคติทางเพศที่แฝงอยู่ในกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ซึ่งเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงอุดมการณ์ชาติกับอุดมการณ์ความเป็นชาย เนื่องจากเพศและเพศวิถีเป็นองค์ประกอบสำคัญในการนิยามความเป็นชาติ รัฐจึงเข้ามาควบคุมพฤติกรรมและเพศวิถีของสตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่รัฐชาติเผชิญกับวิกฤตการณ์อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาสู่ความเป็นสมัยใหม่ ความกังวลเกี่ยวกับการถูกรอบงำโดยวัฒนธรรมต่างชาติและการสูญเสียเอกลักษณ์ความเป็นไทยไม่เพียงแต่นำมาซึ่งการควบคุมเพศวิถีของสตรีให้อยู่ในขอบของกุลสตรี หากยังนำมาซึ่งการปรากฏตัวของตัวละครหญิงร้ายอีกด้วย

หญิงร้ายเป็นตัวละครที่น่าสะพรึงกลัวและมีความชั่วร้ายแฝงอยู่เนื่องจากเป็นตัวละครที่ละเมิดขนบกฎเกณฑ์ของสังคม การท้าทายขนบกฎเกณฑ์ของสังคมอาจทำให้หลายคนมองตัวละครหญิงร้ายว่าเป็นตัวละครที่ปลดแอกจากอำนาจที่กดขี่ วรรณกรรมที่คัดสรรแสดงให้เห็นความหมายอันซับซ้อนของหญิงร้าย ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซับซ้อนระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบ อำนาจไม่ได้ครอบงำอย่างเบ็ดเสร็จ ตัวละครหญิงร้ายเป็นภาพแทนของความปรารถนาที่ต้องห้ามซึ่งเล็ดลอดกระบวนกรกดทับของอำนาจ ในการรื้อถอนเส้นแบ่งกันระหว่างภายใน/ภายนอก ศูนย์กลาง/ชายขอบ ตัวละครหญิงร้ายเผยให้เห็นความเปราะบางของอำนาจที่ถูกบ่อนเซาะจากภายใน พวกเธอจึงเป็นภัยคุกคามต่ออัตลักษณ์สมัยใหม่และเป็นที่สังคมสมัยใหม่ต้องการกำจัดออกไปเพื่อให้อัตลักษณ์ที่คลุมเครือและหมิ่นเหม่ต่อการกลายเป็นอื่นกลับมามีเอกภาพและมีความชัดเจนอีกครั้ง การกำจัดหญิงร้ายเผยให้เห็นความสัมพันธ์อันย้อนแย้งระหว่างเรากับความเป็นอื่น หญิงร้ายจึงเป็นตัวละครที่กระตุ้นทั้งความหวาดกลัวและความปรารถนาในขณะเดียวกัน ความย้อนแย้งดังกล่าวส่งผลให้ตัวละครหญิงร้ายไม่เคยห่างหายไปจากสังคม เนื่องจากสิ่งที่เราปฏิเสธยังจำเป็นต่อการนิยามตัวเราเช่นกัน

เนื้อหาบางส่วนของหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้ปรับปรุงจากบทความที่ผู้เขียนเคยตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือและวารสารวิชาการ ได้แก่ บทความเรื่อง “บ้านเคยอยู่ อยู่เคยนอน”: การโยกย้ายถิ่นและการสร้างจินตภาพให้กับสตรีในนวนิยายแม่เบี้ย” ตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 23 ฉบับที่ 1-2 (2554) บทความเรื่อง “ปีศาจทุนนิยมและอุปถัมภ์คนกินคน: ความรุนแรงเชิงเศรษฐกิจในเหยื่อมาร” ตีพิมพ์ในหนังสือรวมบทความเรื่อง ข้า คำ ฆ่า: อัตลักษณ์คุณค่า ความรุนแรง (2555) และบทความเรื่อง “ปรารถนาเพียงหนึ่งเดียว: หญิงรักหญิงกับการวิพากษ์ขนบนิยมรักต่างเพศ” ตีพิมพ์ในวารสารอักษรศาสตร์ ปีที่ 44 ฉบับที่ 2 (2558)

ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งให้ทุนสนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในประเด็นเรื่องหญิงร้าย ขอขอบคุณฝ่ายวิจัยและโครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งให้ทุนสนับสนุนในการจัดทำต้นฉบับและจัดพิมพ์หนังสือ ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้อ่านต้นฉบับหนังสือและให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ที่ทำให้หนังสือเล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และท้ายสุดนี้ ผู้เขียนใคร่ขอขอบพระคุณ “ซิด” (Dr. Sidonie Smith) ผู้เป็นต้นแบบและเป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่ทำให้ผู้เขียนสร้างสรรค์ผลงานวิชาการด้านสตรี เพศและเพศวิถี

ชุดิมา ประภาสวุฒิสาร
พฤษภาคม 2563

สารบัญ

บทนำ	ความเป็นสมัยใหม่ เพศและเพศวิถี และวิกฤตของสังคมไทย	1
บทที่ 1	มารกับเมือง: หญิงร้ายกับภัยคุกคามความเป็นชาติและ ความเป็นชายใน <i>อมฤตาลัย</i>	47
บทที่ 2	“บ้านเคยอยู่ อยู่เคยนอน”: การโหยหาอดีตและ การสร้างจินตภาพให้กับสตรีใน <i>แม่เบี้ย</i>	99
บทที่ 3	มารและเหยื่อมาร: อุปลักษณ์คนกินคนและ ความรุนแรงเชิงเศรษฐกิจใน <i>เหยื่อมาร</i>	155
บทที่ 4	รักเร้นลับ: หญิงรักหญิงกับมายาคติรักต่างเพศใน <i>เงาพระจันทร์</i>	207
บทสรุป	หญิงร้าย อำนาจรัฐ กับการควบคุมความเป็นอื่น	251
บรรณานุกรม		287
ดัชนี		295

บทนำ

ความเป็นสมัยใหม่ เพศและเพศวิถี และวิกฤตของสังคมไทย

หญิงร้ายในกายงาม: ความเป็นหญิงกับวิกฤตความเป็นสมัยใหม่ในสังคมไทย มุ่งศึกษาตัวละครหญิงร้ายในวรรณกรรมไทยร่วมสมัย 4 เรื่อง ได้แก่ *อมฤตาลัย* ของจินตวีร์ วิวัธน์ *แม่เบี้ย* ของวราณิช จรุงกิจอนันต์ *เหยื่อมาร* ของพระจันทร์ พิมพ์ทอง และ *เงาพระจันทร์* ของโสภาค สุวรรณ โดยนวนิยายทั้ง 4 เรื่องดังกล่าวนำเสนอตัวละครเอกซึ่งเป็นหญิงสาวรูปงามและมีเสน่ห์เย้ายวน อย่างไรก็ตามความงามของตัวละครสตรีเหล่านี้กลับแฝงไปด้วยอันตราย เพราะชักนำความหายนะและความตายมาสู่ผู้ที่หลงใหลในมนตร์เสน่ห์ต้องห้ามของพวกเธอ ตัวละครหญิงสาวเหล่านี้จึงได้ชื่อว่าเป็นตัวละครหญิงร้าย แม้ตัวละครหญิงร้ายจะมีลักษณะสำคัญบางประการที่คล้ายคลึงกับตัวละคร “*femme fatale*” ในโลกตะวันตก แต่ตัวละครหญิงร้ายในวรรณกรรมคัดสรรเหล่านี้เป็นผลผลิตอันเกิดจากเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ของสังคมไทยในยุคสมัยใหม่ อาทิ การสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ การแผ่อิทธิพลของลัทธิทุนนิยมและบริโภคนิยม และกระแสของความหลากหลายทางเพศ อาจกล่าวได้ว่า การปรากฏตัวของหญิงร้ายในวรรณกรรมคัดสรรเหล่านี้ถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นความหวาดกลัว ความวิตกกังวล

และความปรารถนา อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนผ่านของสังคมไทยเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ รวมถึงความพยายามของสังคมไทยในการจัดการรับมือกับวิกฤตของความเป็นสมัยใหม่ที่สังคมกำลังเผชิญนี้อีกด้วย

งานวรรณกรรมที่คัดสรรข้างต้นนำเสนอตัวละครหญิงร้ายที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยเกือบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา นับตั้งแต่ยุคสงครามเย็นจนถึงยุควิกฤตเศรษฐกิจฟองสบู่แตก ความหวาดกลัวของรัฐบาลสมัยใหม่ต่อภัยคอมมิวนิสต์ดังกรณี *อมฤตาลัย* การหลงลืมรากเหง้าความเป็นไทยของสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ในกรณีของ *แม่เบี้ย* ความวิตกกังวลต่อลัทธิทุนนิยมและบริโภคนิยมที่กำลังครอบงำสังคมไทยเช่นในเรื่อง *เหยื่อมาร* และความตื่นกลัวต่อเพศวิถีที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของรักต่างเพศใน *เงาพระจันทร์* การนำเสนอความวิตกกังวลดังกล่าวผ่านตัวละครหญิงร้ายแสดงให้เห็นว่ากระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ยังมีปัจจัยทางเพศมาเกี่ยวข้องอีกด้วย วรรณกรรมคัดสรรทั้ง 4 เรื่องเผยให้เห็นอคติทางเพศของสังคมสมัยใหม่ที่เชื่อมโยงความเป็นชาติกับความเป็นชาย เพศวิถีของสตรีเป็นเครื่องหมายของความแตกต่างที่สังคมสมัยใหม่เข้ามาควบคุมและจัดระเบียบเพื่อดำรงรักษาความเป็นเอกภาพของชาติ การเข้ามากำกับควบคุมเพศวิถีของสตรีปรากฏอย่างเด่นชัดเมื่อสังคมสมัยใหม่เผชิญกับวิกฤตการณ์ที่เป็นภัยคุกคามและสั่นคลอนความมั่นคงของชาติ เช่นเดียวกับภาพลักษณ์ของปีศาจในวรรณกรรมกอธิค (Gothic Literature) ตัวละครหญิงร้ายเป็นศูนย์กลางที่หลอมรวมความเป็นอื่นอันหลากหลายมิติเข้าด้วยกัน อาทิ เพศ เพศวิถี ชนชั้น และชาติพันธุ์ การละเมิดพรหมแดนและความคลุมเครือของตัวละครหญิงร้ายสร้างความตื่นตระหนกและความหวาดกลัวให้กับอัตลักษณ์สมัยใหม่ที่ดำรงอยู่อย่างเป็นเอกภาพและเป็นอิสระ อย่างไรก็ตาม ตัวละครหญิงร้ายที่เผยให้เห็นความเปราะบางของอำนาจยังมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับอำนาจอีกด้วย ทั้งนี้เพราะตัวละครหญิงร้ายเป็นตัวละครที่จะถูกกำจัดออกไปในตอนท้ายเรื่อง การกำจัดหญิงร้ายออกจาก